

такова съзнание. Пък и те не накърняват, а обогатяват образа и личността му.

Това, което е минус според политическите квалификации, може да е плюс за разбирането на човека. Човекът не се мери само по партийна принадлежност и нейните предписания за поведение.

Те само могат да ни заблудят.

Може би геройството е и в опита да се очистим от заблудите за героя, отколкото да ги поддържаме. Защо трябва и днес да реанимираме сектантството, когато то е било преодоляно във възможната степен и преди 10.XI.

Че следствените са си признали, и най-вече Вапцаров, се разбира не само в спомена на Иван Масларов, който цитирах: не само в мъявата, битуваща нелегално в обществото ни, но и в "Третият път" на Б.Райнов:

"Нашият Кольо не е издържал на боя... Изложил се е... – съобщи веднъж един от общите ни приятели.

По-късно и други подхвърляха, че бил проговорил, но няхах сили да го съдя по законите на конспирацията и можех да го съдя само по законите на дружбата, която ми бе позволила да го опозная."

Така че: озаптете се, неразбрани! Помъчете се да вникнете, а не да съдите. Доста трябваше да се ровя, докато разбера, и разбрах (по своему), но не да съдя и виня, а да покажа.

Да отделя светлината от тъмнината.

ДЕН ПЪРВИ (15.III.)

Ден седми за Вапцаров е ден първи за Бог.

"В началото Бог създаде небето и земята. А земята беше пуста и неустроена; и тъмнина беше върху бездната; Божият дух се движеше над водата. И Бог каза: Да бъде светлина. И стана светлина. И Бог видя, че светлината беше добро. И Бог раздели светлината от тъмнината. И Бог нарече светлината Ден, а тъмнината нарече нощ. И стана вечер, и стана утро, първи ден." (Битие, гл.1)

Преди години да цитираш Стария или Новия завет минаваше за философска начетеност. И как не – нали бяха забранени. Когато пък ги отбраниха – преувеличиха значението им: цитирането бе признак на висока култура.

Самото познание е много по-горчиво, а знаенето не е познание.

Не цитирам Библията, за да мина за Знаещ, още по-малко за философ.

Просто виждам паралел между Божието и човешкото просветление. За себе си Вапцаров е разделил деня от ношта, пък и сам той никога не е обичал лъжата. Може би като всеки човек, при когото Бог се е бил завърнал отново, е заявявал, че в истината е спасението. "Истината, горчивата истина" – както казва Дантон. А тя наистина е такава. Не само всяка истина, но и Вапцаровата.

Свършило е времето на притчите. Дошло е времето на пълната яснота. А от нея няма измъкване.

Провалът е бил пълен и той е следствие на предишните провали.

Те са видими не само от Вапцаровите показания, но и ако ги разгледаме фактологически, съобразно всичко, което знаем.

Първата група подводничари начело с Цвятко Радойнов е стоварена в устието на река Камчия, южно от Варна на 11 срещу 12 август. Числеността ѝ е от 14 души. Втората – от 9 души дебаркира на същото място двама дни по-късно – на 1 срещу 2 септември. Вапцаров е изпратен във Варна да организира посрещането им едва на 17 септември.

Първия ден – 18.IX., той не успява да се свърже с Варненската връзка Желю Стойчев Евтимов, собственик на шивачница. Втория ден – 19.IX., установява връзка, но не с Желю, а с посредника на секретаря на ОК на партията Курти Петров. Третия ден – 20.IX., посредникът търси връзка със секретаря Георги Петлешев. Четвъртия ден – 21.IX., вече е установил връзка с него, но Петлешев не може да дойде, бил съобщил обаче нерадостни неща: полицията заловила радиста на групата подводничари, носел се слух, че са заловени и други от тях; издирването не можело да стане от варненските партийци, а с тази задача трябвало да се натоварят партийците от селата около Камчия.

Вапцаровата акция явно е неуспешна: отишъл е късно, съпартийците се измъкват, той не може да организира спасяването на нещо, което вече е неспасяемо. Остава във Варна още два дена. Заминава си на 23.IX.

Пак след два дена – 26.IX., дава отчет на Иван Масларов какво е свършил.

През това време – месец септември, за да не започвал работа, Атанас Романов му дава по 100-200 лева седмично за лични нужди. Въпреки тях Вапцаров е в преразход след Варненската си командировка: хилядата лева явно не са му стигнали. Но той не е бил сребролюбец – предпочитал е да бъде ошетен, отколкото овъзмезден. Дал е от личните си пари – на 2.IX.1941 г. жена му е изтеглила от БНБ 3136

лева. Стоте-двеста лева седмично е продължил да получава и през октомври, ноември, а от началото на декември – по 2000 лева месечно.

Последният семеен заем е от 11.II.1942 в размер на 3200 лева. Явно конспиративното му възнаграждение го е закрепило за малко, после се е наложило пак да търси изход. Или пък заемът е направен, за да не бъде съмнителен за околните и полицията.

Съобщеният от Вапцаров псевдоним Йосифна 15.III. за полицията е идентифициран с Иван Масларов и преди това: от показанията на Георги Минчев. Масларов е арестуван чак на 24.III. Не е намерен лесно.

Не е такъв случаят с Младен Исаев. Исаев не е имал конспиративно име, Вапцаров го е назвал с истинското. На другия ден – 16.III., Младен Исаев е арестуван, а на 23.III. е изпратен в лагера в Ксанти.

Тук може би е уместно да отговоря най-после и на уредничката в музейния комплекс "Н.Й.Вапцаров" в Банско г-жа М.Черганова. Тя ме обвинява, че в предаването "Конфликти" съм нарекъл Вапцаров предател. Или не е гледала внимателно, или е подсторена. Аз казах това, което потвърди и Кр.Радонов: "Признал е." Допълних, че за мен признанието не е предателство. А като какъв може да бъде определен човек, който на 15.III. съобщава името на Мл.Исаев, а на 16.III. арестуват Исаев, не е моя работа. Така че Вапцаров не е "поел вината на сътрудниците, за да ги спасява" (М.Черганова, в."Дума" от 24.XI.1992). Вапцаров направо им съобщава имената.

Това обяснява защо Младен Исаев е бил "озлобен" – според Никола Павлов – Комара – на Вапцаров и не се е подчинил "на линията на партията да отрича всичко" пред съда.

В спомените си Исаев, разбира се, пише друго.

Няма как, след като и Романов е арестуван на 4.III., Вапцаров да не е имал очни ставки с него преди 15.III., но той "разшифрова" псевдонима му Стоян в последния ден на разпита.

Колкото до акцията по пренасяне на взривни материали на ул."Одоровци", тя е успешна. Пренасянето става на 20 октомври – тогава на Вапцаров е връчен пистолет с пълнител. Интересно е какво би станало, ако акцията не беше успяла, ако полицията я беше открила. Не е сигурно дали щеше да се размине без стрелба. И от двете страни.

Как би постъпил Вапцаров, защитавайки се?

Пазя се от квалификации и, слава Богу, че всичко е минало по мед и масло, та да съм спасен поне от едно обвинение. Вапцаров е скрил пистолета мирно и кротко в срещуположния таван на съседа и е останал невинен.

Но как е намерен тогава на 7.III., след като Вапцаров съобщава мястото му на 15.III?

В края на октомври, началото на ноември, вече покръстен в конспирацията, Вапцаров е получил и признанието на своя изкусител-вербовчик, че е от партийния кадър на нелегалните, на най-смелите.

Най-смелите! Какво му и трябва на поета (при такава похвала може да се изживява само като герой), макар да е отговорил, че не е специалист по военните въпроси, че е учил само военна педагогика.

Въпреки това – бил е избран, предпочетен от немай-къде: нямало е хора, а той е всеотдаен и изпълнителен.

Не на последно, а на първо място, както е и по реда на изложението, показанията на Вапцаров от първия ден дават отговор и на въпроса за така нареченото му участие в антифашистката съпротива, обхванала цяла Европа.

Вапцаров е точен за разлика от днешните му оценители: "Задачата на тези бойни групи трябваше да бъде: в случай на война със Съветския съюз те трябваше да прекъсват железопътни линии, мостове, телеграфни и телефонни линии, да изхвърлят влакове със специални клинове и скоби, да подпалват вагони-цистерни, маслени резервоари и шлепове с горива и мунициии."

Така че той е служил с действията си на целите на определена страна, а не въобще. Дори брат му Борис пише: "Много пъти ми се е струвало, че има и нещо друго, което е започнало може би във Варна, а може би на друго място. Даже още тогава с Николай Шмиргела си говорехме, че брат ми има нещо общо със Съветите, някаква връзка, която на нас не ни беше известна."

Каква е връзката може само да се догаждаме от поведението на Вапцаров и хората, с които е свързан, но нищо повече.

Задържането му по време на Соболевата акция, съдът през 1941 г. по този повод, който го оправдава, нямат пряка връзка с интернирането му в Годеч.

Трябва друга да е причината. Това не означава, че непременно е същата, която сочи брат му Борис – той може и да се престарава след 9.IX. Предполагам, че вдворяването е превантивна мярка на полицията преди започването на войната между Германия и СССР. Вапцаров е в Годеч юни, юли и август.

В непубликуваните си спомени Вл. Манев разказва: "В първите дни на м. февруари 1941 г. един влак с около 40 вагони-цистерни се обърна на завоя при Калотина, между гара Драгоман и Цариброд, подпали се и изгоря. Загинаха десет души български железничари. Остана жив само спирачът, който е бил в последния вагон, но той се побърква, тъй като това му е втора катастрофа.

С какви средства е извършен саботажът не се знае. Не се установи, че в тази конспирация са участвали хора по нареждане на партията."

Цитирам тази случка само като пример доколкото се е била напатила държавата. Тя е трябвало да вземе предохранителни мерки. Законите от днешно гледище или от гледище на Никола Георгиев може да не са били милостиви, но милостиви ли са били конспираторите? Какво са виновни десетте железничари, които просто добросъвестно са си изкарвали хляба?

А хвърляне на влакове е имало и след 1941 г., загивали са хора, обикновено невинни, които са изпълнявали служебния си дълг.

Вапцаров, партията му няма г пръст в горепосочения случай, но са работили за същото. Погнциално са били готови на него, и то "в случай на война със Съветския съюз."

Войната на Германия със СССР е била вече реалност след лятото на 1941 г. Макар и неизпратила нито един войник на фронта, България де юре е съюзник на Германия. Охранителите преследват взривителите. Взривителите подготвят идването на победителите още преди да са победили в собствената си страна.

А страхът от тях е бил голям у мнозинството българи – "само една част от работническата класа и незначително мнозинство в градовете гледаха със симпатия на съветския режим" – Ст.Груев.

Но да започнем с показанията.

21-22.XI.1992 г.

ПРОТОКОЛ ЗА РАЗПИТ

Именувам се НИКОЛА ИВАНОВ ВАПЦАРОВ, роден на 24.11.1909 г. в гр.Банско, жив.София, ул."Ангел Кънчев" № 37, българин, православен, грамотен, женен, неосъждан, машинен техник, казвам:

В момента на арестуването ми аз заемах длъжност при Централния комитет на българската комунистическа партия, в комитета, който ръководеше така наречената специална работа. Тази специална работа се състоеше в това, че от партийните хора трябваше да се отделят една част, и то най-смелите, и заедно с нелегалните да формират бойни групи. Задачата на тези бойни групи трябваше да бъде: в случай на война със Съветския съюз, те трябваше да прекъсват железопътни линии, мостове, телеграфни и телефонни линии, да изхвърлят влакове със специ-